

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut

Filosoofia osakond

**KRIITIKA ÕIGLASE SÕJA PÕHIMÕTETE KEHTIVUSELE
PARTISANIDE JA TERRORISTIDE KONTEKSTIS
MICHAEL WALZERI TEOORIAE PÕHJAL**

Filosoofia eriala bakalaureusetöö

Carl Valk

Juhendaja: Pärtel Piirimäe

Tartu

2024

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Õiglase sõja teooria alused	6
1.1 Õiglase sõja teooria ajalugu	6
1.2 Jus Ad Bellum	8
1.3 Jus In Bello	10
1.4 Asümmeetrine sõjapidamine ning võitlejate ja mitte-võitlejate eristus	12
1.5 Michael Walzeri põhimõtted ja panus õiglase sõja teooriasse	13
2. Õiglase sõja teooria partisanide kontekstis	16
2.1 Õiglase sõda ja partisanid	17
2.2 Tsiviilisikute küsimus partisanisõjas	19
3. Õiglase sõja teooria terroristide kontekstis	22
3.1 Terroristide dilemma ja õiglase sõda	23
3.2 Kättemaksu küsimus terrorismis	26
Kokkuvõte	29
Kasutatud kirjandus	30
Summary	32

Sissejuhatus

Õiglase sõja teooria ning õiglase sõja põhimõtted on kokkulepped, mis on kehtivuses kahe (või enama) osapoolle või vaenlase vahel - samamoodi nagu toimuvad vaidlused kahe inimese vahel. Kahe poole vahel kehtivad juba enne sõda ühised väärtused, lepped, suhted ning piirangud, millest peetakse kinni, sest vastasel juhul toimuks konstantselt kontrollimatu konflikt. Näiteks Ameerika Ühendriikide ja Venemaa konfliktide taustal on näha, et kuigi üksteist peetakse vaenlasteks, hoiavad teatud kokkulepped osapooli omavahel laiemasse konflikti langemast. Väiksemad intsidendid võivad eskaleeruda konfliktiks ning sealt edasi juba täiemahuliseks sõjaks. Samamoodi eksisteerivad kokkulepped ning sõjareeglid või siis õiglase sõja põhimõtted ka sõja puhul, millest peaks lugu pidama ja neid järgima. Teisalt on olukordi, kus peetakse teist poolt vähemaks kui iseendid ning selle puhul ei pruugita neid reegleid rakendada. Nii juhtus näiteks teise maailmasõja ajal nii Natsi-Saksamaa kui ka Nõukogude Venemaa puhul. Moraalsete reeglite väljakujunemine vastasega sõltub potentsiaalse kasu nägemisest omaenda riigi kasuks ning seda eeldusel, et eksisteerib teatud ühine väärtusruum ning arusaam teise poole inimsusest. Kasu võib ilmnedas territoriaalses, ärilises või näiteks religioosses mõttes. Kõige selle taustal on selge, et õiglase sõja teooriat tuleks käsitleda nii enne sõda, sõja ajal kui ka pärast sõda.

Michael Laban Walzer (sündinud 1935) on Ameerika poliitiline teoreetik, filosoof ja avalik intellektuaal. Michael Walzer on tuntud poliitika-eeitika teemade käsitlemise poolest – õiglase ja ebaõiglase sõda ja teiste teemade nagu sionism, majanduslik õigus, radikalism ja natsionalism. Walzer üritab leida oma teoses „*Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*“ modernset teooriat õiglase sõja käsitlemisest läbi osalejate, otsustajate, ajalooliste ja kaasaegsete sõdade (Walzer, 1977). Modernse teooria vajalikkus seisneb selles, et sõdade ning erinevate osapoolte situatsioon konfliktide lahendamisel on läinud keerulisemaks ning seepärast on moraalseid teooriaid raskem määratleda erinevatele subjektidele ja olukordade suhtes. Sellest lähtuvalt on oluline uurida teooriat ka riigiväliste tegurite, näiteks partisanide ning terroristide kontekstis.

Õiglase sõja teooriaid käsitletakse eelkõige riikide või rahvuste näitel, kellel on määratud reeglistikud nagu eelmainitud. Tänapäeva kontekstis ilmnevad need reeglid näiteks rahvusvahelise õiguse või riikide enda seaduste näol. Alates 20. sajandist on aga saagenenud juhtumid, kus konflikti

osapool(ed) ei kuulu ühegi riigi, organisatsiooni või konkreetse rahvuse raamistikku, mistõttu on neid keerulisem vastutusele võtta, anda neile moraalset hinnangut ja nende tegusid õiglase sõja teooria hulka määratleda. Näide sellest dilemmast ongi partisanid ja terroristid. Kas nende riigivälisus tähendab, et neid ei tohiks samaväärselt kohelda ja sarnaste reeglite abil vastutusele võtta? Lihtne oleks väita, et igasugune terroristlik või partisanilik tegevus on ebaõiglane ning seda ei saa õigustada kuid kui see tegevus toimub usuvabaduse, inimõiguste või muude eesmärkide nimel, mis suuremas pildis õigustavad nende tegevust, siis ei saa väita, et nende militaarne tegevus oleks automaatselt ebaõiglane. Sellest lähtuvalt tekibki küsimus, et millisel juhul kehtivad õiglase sõja teooriad nendes olukordades?

Ajaloo on küllaldaselt näiteid olukordadest, kus sõja või lahingu ärajäämine on olnud moraalsusest ajendatud otsus. Näiteks saja-aastane sõda, mis katkestati umbes seitsmeks aastaks musta surma tõttu. Ühed varasemad viited sõja eesmärgile ja kausaalsusele on kirja pannud Thucydides, kes kirjutas sellest, et sõda on kõigest poliitika edasiarendus ning algatatud puhtalt riigi huvidest, unustades ära moraalsed tagajärjed (Thucydides, 1963). Sõja ärahoidmine võib toimuda erineval eesmärgil: tsiviilelanike hoidmine, kaotust ette nähes enda võitlejate elu säästmine, haiguspuhangute ärahoidmine, territoriaalsed huvid või puhtalt inimloomusest tulenev isekus. Samamoodi peeti sõdu (või hoiti neid ära) au pärast, isegi kui teati, et lahing võidakse kaotada, näiteks Trooja sõda, mis algas seetõttu, et Sparta kuninga abikaasa Helena „rööviti“ Trooja printsi poolt.

Tänapäeval enam au ja isekuse pärast eriti sõdu ei peeta, sest ollakse teadlikud sõja tagajärgedest ning see teadlikkus peegeldubki moraalsuses – au ei ole väärt põhjus, et viia enda sõdureid sõtta surema, sest see ei oleks nende jaoks õiglane. Lisaks on tänapäeval tehnoloogia arenenud sellisele tasandile, et au küsimuste pärast sõtta minek oleks kõigi osapoolte jaoks lihtsalt liialt laastav. Sõdadel ja lahingutel on põhjused, olgu need religioossed, ajaloolised või territoriaalsed huvid. Näiteks rääkis Thomas Hobbes enda teoses *Leviaatan*, et inimese loomupärast soovi au järele saab taltsutada hariduse kaudu (McClure, 2013: 114).

Töös uurin vastust küsimusele, kas tänapäeval kehtivad õiglase sõja teooriad terroristlike konfliktide ja partisanisõdade kontekstis ning juhul kui need üldiselt kehtivad, siis kas on olukordi, millal nad ei kehti? Olukorras, kus maailmas on üha enam konflikte, kus tegutsevad erinevad rühmitused, militaarsed grupeeringud ja sõdurid, on oluline analüüsida õiglase sõja põhimõtteid

ning seda, kuidas nende tegevusele on võimalik moraalseid hinnanguid anda. Kas lähtuvalt konfliktist on võimalik tuvastada olukordi, kus terroristlik või partisanlik käitumine on õigustatud? Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on arutleda nende kesksete küsimuste üle.

Töö on jaotatud kolmeks peatükiks, millest esimene annab ülevaate õiglase sõja teooriast, selle kujunemise ajaloost, asümmeetrilisest sõjast ning sellest, kuidas Michael Walzer õiglase sõja teooriat tõlgendanud on. Teises peatükis käsitlen õiglase sõja teooria printsiipe ning analüüsin neid sissisõdade ja partisanide rühmituste valguses. Kolmandas peatükis käsitlen õiglase sõja teooria printsiipe terrorismi ja terrorivastaste sõdade valguses. Nii teises kui kolmandas peatükis käsitlen esimese peatüki teooriat, uurin Michael Walzeri ja teiste teoretikute väiteid kaasaegsete terrorismisõdade ja partisanisõdade valguses. Minu hüpotees on, et partisanidest sõjapidajatel on rohkem õiglase sõja kriteeriume täidetud kui terroristidel, sest partisanid on oma olemuselt teistsuguste tagamõtetega. Näiteks töötavad partisanid tsiviilisikutega koos vastupidiselt terroristidele, kelle rünnakute eest pole keegi kaitstud.

Töö keskseks uurimisküsimuseks on: Kas õiglase sõja põhimõtted, läbi Michael Walzeri õiglase sõja teooriate käsitlemise, võivad anda õigustuse terrorismile ning partisanide tegevusele? Kuigi sellele ei ole võimalik leida ühtset lihtsat vastust, kaalutlen eelkõige erinevaid poolt- ja vastuargumente, et teemat analüüsida. Historiograafiliselt pole antud teemat Eestis laiemalt uuritud kaasaegsete näidete taustal. Küll on teemat varasemalt käsitletud rahvusvahelised autorid nagu Michael Walzer (Walzer, 1977), Helen Frowe (Frowe, 2011), Michael Gross (Gross, 2009; 2015). Käesolev töö erineb eelmainitud autorite käsitlemustest selle poolest, et partisanide ja terroristide tegevusele on otsitud õiglase sõja teooria taustal õigustusi. Lisaks sellele on läbivalt kasutatud muuhulgas Palestiina ja Iisraeli konflikti, mis lisab tööle kaasaegset lisandväärtust.

1. Õiglase sõja teooria alused

Käesolev peatükk annab ülevaate õiglase sõja teooria ajaloost, eelkõige sellest, miks ja kuidas õiglase sõja teooria tekkis. Teiseks kirjeldan õiglase sõja teooria *jus ad bellum* ja *jus in bello* kriteeriume, et anda töö lugemisel edaspidine teoreetiline arusaam. Viimaks uurin, mis on Michael Walzeri peamised argumendid tema teoses „*Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*“ ning mis on tema käsitluse järgi õiglase sõja teooria kesksed põhimõtted.

1.1 Õiglase sõja teooria ajalugu

Õiglase sõja teooria tekkimise lugu võib lugeda sellest hetkest peale, millal rahvad hakkasid sõdu pidama ning rääkima, milline sõda või lahing on õige ja milline vale. Esmased õiglase sõja teooria ülestähendused aga ulatuvad Aurelius Augustinuse (4.-5.saj p.Kr) poliitiliste doktriinideni ning 12. ja 13. saj kanoonilise juristi Aleksander Halese (1185–1245) ja teoloogi Aquino Thomaseni (1225–1274), mil kristlikud teoloogid uurisid õiglast sõda põhjalikumalt ristsõdade kontekstis (Johnson & Patterson, 2015:13). Tähtsamad arengud toimusid õiglase sõja teooria puhul kuueteistkümnendal ja seitsmeteistkümnendal sajandil, kui Hispaania skolastikud Francisco de Vitoria (1492–1546), Luis de Molina (1535–1600), ja Francisco Suarez (1548–1617) arutasid relvajõudude eetikat äsja avastatud Ameerika ja Hispaania vallutuste kontekstis. Varauusaja õiglase sõja teooria arengus mängis kesket rolli Hugo Grotius (1583-1645) oma teosega „*Sõja ja rahu õigusest*“, kus Grotius käsitles varasemaid probleeme ja allikaid ning kasutas neid süstemaatiliselt *jus ad bellum* ja *jus in bello* printsiipide väljatöötamiseks (Johnson & Patterson, 2015: 13).

Tänapäevane sõjaõigus põhineb Genfi konventsioonidel. Konventsioonide idee sai alguse 1859. aastal, kui toimus Solferino lahing, mis oli Šveitsi ärimees Henri Dunanti jaoks nõrdimust tekitav. Haavatute kannatused ning vähene ravi, mida neile pakuti, pani Dunanti mõtlema, et kuidas saaks sõdureid efektiivsemalt aidata. Dunant lõi Rahvusvahelise Punase Risti Komitee, kus olid ettekirjutatud esimesed reeglid vigastatud võitlejate ravimiseks. Riigid hakkasid pärast konventsioonide loomist rohkem tegelema rahvusvahelise õiguse loomisega, kasutades ära Genfi reputatsiooni, et luua kaitseid, mis ühildusid peaaegu igasuguse sõjalise jõukasutusega. Enamus

reeglid ignoreeriti esimese maailmasõja jooksul, sest reeglid ja kaitsed ei läinud kokku rassiliste, koloniaal ja mässuliste sõjapidamistega (Moyn, 2012. 81). Hiljem demonstreeris teine maailmasõda, et puudu on sõjareeglid ehk päris tingimused, mille järgi sõdu peetakse ning vaja oli luua laiemad kaitsemeetmeid, mis määraksid ära sõjapidamise reeglid ja tingimused. Sellega täiustati Punase Risti Komitee poolt loodud Genfi konventsiooni viimast korda 1949. aastal. Konventsioonid reguleerivad ohvrite, tsiviilisikute ja sõjavangide käsitlust sõjapiirkondades ning on tänaseks ratifitseeritud kõikide riikide poolt (Ratner, 2008: 26). Olulisemateks konventsioonideks võib pidada sõjalise eesmärgi defineerimist, üleliigseid vigastusi põhjustavate vahendite keelud ja proportsionaalsus artiklis 1(3) Genfi konventsioonide järgi, mida täiustati viimati aastal 1980 (ICRC, 2024):

1. „Sõjaline eesmärk“ tähendab objektide osas mis tahes objekti, mis oma olemuse, asukoha, eesmärgi või kasutamise tõttu aitab tõhusalt kaasa sõjalisele tegevusele ja mille täielik või osaline hävitamine, hõivamine või neutraliseerimine tol ajal valitsevates oludes pakub kindlat sõjalist eelist.
2. Keeld kasutada sõjapidamise vahendeid ja meetodeid, mis põhjustavad üleliigseid vigastusi või tarbetuid kannatusi.
3. Proportsionaalsuse põhimõtte eesmärk on piirata sõjaliste operatsioonide tekitatud kahju, nõudes, et kasutatavate sõjapidamisvahendite ja -meetodite mõju ei tohi olla ebaproportsionaalne taotletava sõjalise eelisega.

20. sajandit võib pidada uueks perioodiks õiglase sõja teooria loos, sest see oli periood, kus toimusid mitmed kaasaegse õiglase sõja teooria jaoks tähtsad konfliktid ning sõjad, mis peeti konventsioonide ja reeglite järgi. Lisaks uus kontseptsioon relvastuses - massihävitusrelvad, mis muudavad siiani õiglase sõja põhimõtteid. Kõige selle taustal olid 20. sajandi lõpuks nii partisanid kui terroristid laialt levinud ja nende tegevust hakati rohkem teadvustama nii õigluse kui õiguse mõttes, pannes küsimärgi alla konventsioonid - kas õiglus, mille oleme loonud, on ikkagi õiglane? Terroristlike rühmituste ja partisanide tegevus on jätkunud 21. sajandi konfliktides, kus on märgata üha enam keerulisemat operatsioonitasandil sõjategevust. Sellised olukorrad tekitavad üha sagedasmini küsimusi selle üle, mis on kaasajal õiglane põhjus alustada ja jätkata sõda?

1.2 Jus ad bellum

Selles peatükis seletan lahti *jus ad bellum*-i ning eeldused või üldtunnustatud nõuded, mis põhinevad James Turner Johnsoni Eric Pattersoni (Johnson & Patterson, 2015) väidetele, mida on vaja õiglaseks sõjaks. Kriteeriumid olen kokkuvõtvalt pannud tabelisse, et neid oleks edaspidise analüüsi käigus lihtsam jälgida. Lühidalt räägib teooria sellest, kas sõdimiseks on õiglane põhjus või mitte: kas sõda kui ettevõtmine on moraalselt lubatud. Selleks, et sõda saaks rahuldada moraalseid tingimusi, tuleb vaadata motivatsiooni ja põhjuslikkuse külge. Kas valitsus (seaduslik võim) tegutseb enesekaitseks (õiglane põhjus) ja on tõeliselt motiveeritud enesekaitsest (õige kavatus)? Kavatus on selle arutelu võtmesõnaks. Kuigi indiviid või riik ründab esimesena, peab tema teo motivaatoriks olema konflikti lõpetamine ning mitte eelise kindlustamine oma vastaste ees (Johnson & Patterson, 2015: 62). Igasugune mõte, et kasutada ära üllatusmeetodit rünnakul ning sellega saavutada edu rikub nii kavatsuse põhimõtet kui ka proportsionaalse põhimõtet, mis on ühed õiglases sõjas olemise kriteeriumid.

Jus ad bellum-i reeglid annavad õiglase põhjuse sõjaks. Sõja alustamisel ei pruugi siiski olla moraalselt ideed, sest sõda iseenesest on halb. Oletame, et mõni riik on rikkunud rahvusvahelist õigust ning selle rikkumise tagajärjel on õigus alustada sõda. Kuid kui on võimalus, et piisava diplomaatilise jõupingutusega on võimalik sõda ära hoida ja olukord lahendada, siis on sõda ikkagi lubamatu, olenemata sellest, et sellel on õiglane põhjus. Seega on need reeglid aluseks sellele, kas sõda võib olla moraalselt lubatud või mitte.

Õiglane põhjus sõjale on defineeritud sõjalise teona, mis rikub (või ähvardab rikkuda) riigi suveräänsust. Sõjaline tegu ei pea hõlmama vägivalda inimeste vastu, vaid võib hõlmata näiteks maa ebaseaduslikku hõivamist. „Suveräänsus” siinkohal viitab riigi poliitilisele ja territoriaalsele terviklikkusele ning rahvusvahelisele tunnustusele. Selleks, et riigil oleks suveräänsus, peab ta omama võimu oma poliitilise süsteemi ja piiride üle ning teised riigid peavad seda võimu tunnustama. Seega on paradigmaatiline õiglane sõda enesekaitse sõda, mille eesmärk on tõrjuda suveräänsuse rikkumisi. Suveräänsuse rikkumist nimetatakse tavaliselt agressiooniks. Agressiooni näideteks on sissetungimine teise riiki ja selle riigi riigipea mõrvamine (Frowe, 2011: 93).

Jus ad bellum-i nõuete täitmiseks on laialdaselt kokku lepitud viis tingimust. Esimene tingimus on õige autoriteet ehk ainult suveräänne riik võib sõda alustada ja olla sõjas. Teine tingimus on õiglane

põhjus ehk ründav riik peab olema toime pannud mõne rikkumise. Kolmas tingimus on õige kavatsus ehk jõudu tuleb kasutada, et luua head, vältida kurja ning mitte alandada ega karistada vastast. Neljas tingimus on proportsionaalsus ehk jõu kasutamine ilma hoiatuseta – nagu üllatusrünnaku puhul – ei ole lubatud ebaausa eelise saamiseks. Viies tingimus on viimane abinõu ehk riik oleks pidanud püüdma konflikti lahendada diplomaatiliste vahenditega ja hoiatama enne sõjalise jõu kasutamist. Kui kõik need tingimused on täidetud, võime öelda, et riigil on sõjaks üldiselt õiglane põhjus: sõda kui ettevõtmine on õiglane ning ainult siis on moraalselt lubatud, et riik kuulutab välja sõja teise riigi vastu (Frowe 2011: 93-110).

Tabel 1. *Jus ad bellum* ja ennetav sõda

<i>Jus Ad Bellum</i> : õiglasest sõjas olemise kriteeriumid	Kriteeriumid, mida kohaldatakse ennetava sõja puhul
Õige autoriteet: ainult suveräänne riik võib alustada ja olla sõjas	Riigid on õigustatud osalema ennetavas sõjas. Mitteriiklikud osalejad ei saa seaduslikult ennetavas sõjas osaleda.
Õiglane põhjus: ründav riik peab olema toime pannud mõne rikkumise	Peab olema tõendeid selle kohta, et rikkumine pandi toime. Ei saa tugineda alusetul hinnangul.
Õige kavatsus: jõudu tuleb kasutada, et luua head, vältida kurja ning mitte alandada ega karistada vastast	Jõudu võib kasutada ennetava enesekaitsena. Jõudu ei saa kasutada lihtsalt selleks, et säilitada eelist vaenlase ees (näiteks hävitada kõik tema sõjalaevad jne).
Proportsionaalsus	Jõu kasutamine ilma hoiatuseta – nagu üllatusrünnaku puhul – ei ole lubatud ebaausa eelise saamiseks.
Viimane abinõu: riik oleks pidanud püüdma konflikti lahendada diplomaatiliste vahenditega ja hoiatama vastast enne sõjalise jõu kasutamist	Kui muud enesekaitsevahendid on ebaõnnestunud, saab riigi ellujäämise tagamiseks kasutada ennetavaid meetmeid. Kiireloomuline tingimus: tuleb rahuldada tõendid selle kohta, et sõda on vältimatu ja tõenäoline lähitulevikus. Peab olema selgeid tõendeid selle kohta, et edukaks saab pidada ainult sõjalist varianti.

Allikas: (Johnson & Patterson, 2015: 63)

1.3 Jus in bello

Sõja alustamisel peab olema õiglane põhjus ning selleks on vaja täita kindlad kriteeriumid, mis määratlevad, kas sõda on õiglane alustada ning jätkata. Sõja jätkamiseks on loodud *jus in bello* reeglid, mille eesmärk piirata sõjas kasutatavat vägivalda ning vähendada kahjusid. Tekib küsimus, kas on mõistlik püüda jõustada reegleid selle kohta, kuidas seda sõda tuleks pidada? Realistid väidavad, et sõja olemus trotsib õiguslikke või moraalseid piiranguid. Nende piirangute puudumisel tegutsevad (või peaksid tegutsema) riigijuhid ainult riiklikes huvides. Lisaks sellele, et nad teevad seda, mis on nende riigi jaoks parim, puuduvad reeglid selle kohta, mida nad võivad sõjas teha. Samas väidavad näiteks patsifistid, et sõjas pole kunagi õige osaleda, isegi mitte enesekaitseks. Nad arvavad, et inimelu väärtus on nii kõrge, et miski ei õigusta inimese tahtlikku tapmist. Kuid selles töös uurin, millised reeglid kehtivad siis, kui sõda peetakse.

Jus in bello reeglid võib jagada nelja kategooriasse. Esimene kategooria määrab tingimused, millele isik peab vastama võitlejaks kvalifitseerumiseks. Teine reguleerib sihtmärke, mida võib sõjas seaduslikult rünnata. Kolmas kirjeldab, milliseid taktikaid võib kasutada nii rünnakute ulatuse kui ka lubatud relvade või strateegiate osas. Neljas kategooria kirjeldab reegleid, mis reguleerivad sõjavangide kohtlemist. *Jus in bello* reeglid on õiguslikult sätestatud kahe konventsiooniga. 1899. ja 1907. aasta Haagi konventsioonid kirjeldavad üksikasjalikult „sõjakombeid“, mis hõlmavad sõjas kasutatavate relvade liikide täpsustamist ja teatavate humanitaar-lahingureeglite kehtestamist. Suur osa 1949. aasta Genfi konventsioonide sisust ja sellele järgnenud 1977. aasta Genfi protokollidest on üle võetud Haagi konventsioonist. Genfi konventsioonides on sätestatud ka eeskirjad sõjas haavatavate osapoolte, nimelt haavatud võitlejate, sõjavangide ja mitte-võitlejate kohtlemiseks. On oluline märkida, et Genfi konventsioonid töötati välja rahvusvaheliste relvakonfliktide jaoks, st kahe või enama riigi osavõtul. Mitterahvusvaheliste relvakonfliktide puhul kehtivad mitmed erinevad seadused (Frowe 2011: 160-162).

Jus in bello kriteeriumid jagunevad kolmeks: esimeseks on proportsionaalsus ehk esimesena ründamise eelist ei tohiks kasutada vastastele ebaproportsionaalselt suure kahju tekitamiseks. Teiseks, diskrimineerimine, ehk kui osapool sõdib enesekaitseks, on osapool ikkagi eetiliselt

kohustatud püüdma kaitsta tsiviilelanikke ja võtma sihikule ainult võitlejad. Enesekaitse eesmärgil ründamine ei kaota inimese moraalset vastutust kaitsta tsiviilisikute elusid ega vabasta osapoolt moraalsest vastutusest sellise kahju tekitamisel. Kolmandaks, hea usk või õiged kavatsused, ehk mis tahes eelist, mis saadakse esimesena ründamisest, ei tohiks kasutada vastaste alandamiseks või karistamiseks. Juhul kui sõda pole ennetatav ja on paratamatu, siis tuleb neid kriteeriume rakendada, et määrata, kas sõda on õiglane või mitte. (Johnson & Patterson, 2015: 63-64).

Tabel 2. *Jus in bello* ja ennetav sõda

Sõja läbiviimise kriteeriumid	Ennetava sõja puhul kohaldatavad kriteeriumid
Proportsionaalsus	Esimesena ründamise eelist ei tohiks kasutada vastastele ebaproportsionaalselt suure kahju tekitamiseks.
Diskrimineerimine	Kui osapool ründab esimesena enesekaitseks, on osapool ikkagi eetilisel kohustatud püüdma kaitsta tsiviilelanikke ja võtma sihikule ainult võitlejad. Enesekaitse eesmärgil ründamine ei kaota inimese moraalset vastutust kaitsta tsiviilisikute elusid ega vabasta osapoolt moraalsest vastutusest sellise kahju tekitamisel.
Õiged kavatsused/hea usk	Mis tahes eelist, mis saadakse esimesena ründamisest, ei tohiks kasutada vastaste alandamiseks või karistamiseks.

Allikas: (Johnson & Patterson, 2015: 63)

1.4 Asümmeetrine sõjapidamine ning võitlejate ja mitte-võitlejate eristus

Järgnevalt pean oluliseks anda ülevaade asümmeetrilise sõja käsitlemistest, sest nii partisanisõja kui terrorismi õiglase sõja teooria käsitlemisel, on asümmeetrilise sõja tingimused olulised. Mõlema puhul erinevad sõjaline võimsus, taktika, strateegia ja kriteeriumid tavasõjast. Asümmeetriline sõda hõlmab nõrgemat osapoolt, näiteks mitteriiklikku osalejat või mässuliste rühmitust, kes astub vastamisi tugevama vastasega, nagu riik või rahvusvaheline jõud. Selline sõjapidamisviis hõlmab sageli ebakonventsionaalseid taktikaid ja paneb raskuse ette võitlejate ja mittevõitlejate eristuse. Selleks, et need eristused oleks selgemad on loodud ja vastu võetud Genfi konventsioonid, mis eristavad selgelt võitlejaid ja mittevõitlejaid:

1. *Mittevõitlejad on isikud, kes ei osale aktiivselt vaenutegevuses, sealhulgas relvajõudude liikmeid, kes on relvad maha pannud, ja neid, kes on sattunud võitlusesse haiguse, haavade, kinnipidamise või muul põhjusel ja neid koheldakse igal juhul inimlikult, ilma mis tahes ebasoodsa erinevuse rassi, nahavärvi, usu või usu, soo, sünni või rikkuse või muude sarnaste kriteeriumide alusel*
2. *Võitlejaks loetakse neid isikuid, kellel on õigus otseselt osaleda riikidevahelises vaenutegevuses. Järgmised isikud on võitlejad rahvusvahelises relvakonfliktis:*
 - *Relvajõudude liikmed, välja arvatud meditsiinitöötajad ja religioossed töötajad.*
 - *Konfliktiosalisele kuuluvate teiste relvastatud võitlejate ja muude vabatahtlike korpuste, sealhulgas organiseeritud vastupanuliikumiste liikmed, tingimusel, et sellised relvarühmitused või vabatahtlike korpused, sealhulgas organiseeritud vastupanuliikumised, vastavad järgmistele tingimustele:*
 - a. *neid juhib oma alluvate eest vastutav isik;*
 - b. *nad kannavad fikseeritud eraldusmärki, mis on kaugelt äratuntav;*
 - c. *nad hoiavad oma käsi nähtaval; ja*
 - d. *nad tegutsevad vastavalt sõjaseadustele ja tavadele.*
 - *Regulaarrelvajõudude liikmed, kes tunnustavad ustavust valitsusele või võimule, mida teine konfliktiosaline ei tunnusta.*
 - *Osalejad massilises rünnakus:*

Võitlejad peavad eristama end tsiviilelanikkonnast, kui nad osalevad rünnakus või rünnakut ettevalmistavas sõjalises operatsioonis. Võitleja, kes ei suuda end ründes või rünnakut ettevalmistavas sõjalises operatsioonis eristada, kaotab tabamise korral võitleja staatuse, mis tähendab, et tal ei ole sõjavangi staatust ja tema üle võidakse kohut mõista kuriteo eest. Siiski tuleb talle tagada kaitse, mis on igas mõttes samaväärne kolmanda Genfi konventsiooni alusel sõjavangidele pakutava kaitsega. I lisaprotokolliga

reguleeritud rahvusvahelistes relvakonfliktides eristab võitleja end piisavalt, kui ta kannab oma relvi avalikult:

1. iga sõjalise tegevuse ajal; ja
2. ajal, mil ta on vastasele nähtav, kui ta osaleb sõjalisel positsioonil, mis eelneb rünnakule, milles ta osaleb.

Artikkel: (ICRC, 1949: Artikkel 4; 13; 43; 44)

Teiseks seletan lahti asümmeetrilise sõjapidamise peamised dilemmad, mis esinevad erinevates konfliktivormides, sest iga konfliktitüübi puhul on sõjalise vajaduse, õiglase põhjuse, võitleja vastutuse, mittevõitlejate puutumatus, vastastikkuse ja tulevase rahu pärast muret tundvad hinnangud erinevad. Üldiselt erinevad asümmeetrilised konfliktid sõltuvalt kaasatud osalejatest, osalejate eesmärkidest või sõjateesmärkidest ja nende saavutamiseks kasutatavatest vahenditest. Osalejad ulatuvad sissidest ja terroristidest nõrgemal poolel ning riikide, riikide koalitsioonide ja ÜRO egiidi all olevate rahvusvaheliste jõududeni tugevamal poolel (Gross, 2009: 14).

Asümmeetria moraalsed mõõtmised viitavad aga kahele asümmeetrilisele konfliktitüübile: sissisõjad ja sõda rahvusvahelise terrori vastu. Nende mõlema konfliktitüübi kontekstis on peamiseks probleemiks see, et sõda peetakse mitteriiklike osapoolte vastu. Partisanisõdade puhul nagu näiteks Iraagis ja Afganistanis võitlevad terroristlikud grupid ja sissisõdalased omaenda valitsuse vastu ning lahendust on raske leida, sest tuleb arvestada nii riiklike huvidega, vähemuste poliitilise huvidega kui ka välismaiste huvidega (siinkohal näiteks Iraani). Terrorismi puhul on keeruline leida adekvaatset rahuplaani, sest võitlus käib suurema põhimõtte või religioosse liikumise vastu, mida ei saa eirata, näiteks järgides ainult poliitilisi huve. Sõda on lakkamatu ja pikaajaline ning ilma ilmsete edumärkideta, olgu nendeks siis vaherahulepingud või relvarahu.

1.5 Michael Walzeri põhimõtted ja panus õiglase sõja teoriasse

Michael Walzer üritab oma teoses „*Just and Unjust wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*“ leida vastust küsimusele, kuidas rakenduvad õiglase sõja teooria kriteeriumid erinevatele olukordadele, sõjapidajatele ning tsiviilisikutele. Selles peatükis toon välja eeltoodud kriteeriumid ning annan ülevaate, kuidas Walzer neid käsitletud on.

(1) *Jus ad bellum*: millistel tingimustel on õiglane sõtta minna (Walzer, 1977: 21-22).

(2) *Jus in bello*: millised käitumisviisid on sõjas lubatud ja keelatud (Walzer, 1977: 21-22).

Need kriteeriumid omakorda tulenevad laiemast doktriinist *bellum iustum* ehk õiglane sõda ehk sõjaline eetika, millest kinnipidamisel peaks sõjapidamine olema õiglane. Siinkohal tasub mainida, et selles peatükis käsitletavad Michael Walzeri enda käsitlust nende kriteeriumite kohta ning kriitikat Walzeri vastu järgnevatel peatükkides. Walzer eeldab, et mõlemal võitleval poolel on sarnane moraalitunnetus, mis tuleneb inimõigustest ning järgib realistlikku paradigmat, esindades mõlema poole välispoliitika tunnetust ja otsustust, jättes välja väärtused. Sõda seejuures hinnataksegi *jus ad bellum* ja *jus in bello* kriteeriumite alusel, mida on omakorda võimalik ka eraldiseisvalt käsitleda. Õiglast sõda võib pidada ebaõiglaselt ning need, kes on ebaõiglasel, võivad omakorda pidada sõda õiglaselt (Walzer, 1977: 3-12). Tänapäevase rahvusvahelise õiguse ning Walzeri teooria järgi on sõja algatamine kuritegelik, sest see on agressiooniakt. See tuleneb sellest, et igal riigil on oma suveräänsus ning sekkumine teise riigi territoriaalsusesse, iseseisvusesse ja ohutusse on õigluse vastane. Õiglane on aga teise riigi vastus sellele teole, mis neid ohustab, ehk enesekaitse. Siinkohal peab silmas pidama, et reaktsioon peab olema proportsionaalne ning mitte ülemäärast kahju tegev - kui üks riik liigutab oma sõjaväe teise riigi territooriumile, siis nende pealinna tuumalõhkekehadega pommitamine ei ole ei õigustatud ega moraalne. Reaktsioon peab olema „strateegiliselt tark“ ehk vastus peab olema samaväärne, näitamata end nõrgemana, kuid mitte ka ebamoraalsena. Strateegia peab olema vaba kuid moraaldiskursuse raskuses on strateegia kasutamine iseenesest problemaatiline, sest teiste sõjapidajate strateegias võidakse olla eriarvamused. Pärast lahinguid vaieldakse, kes oli süüdi, et end õigustada. Strateegia nagu ka moraal on õigustamise keel. (Walzer, 1977: 13).

Walzer on tugevalt sõjakonventsioonide poolt, mis reguleerivad sõjapidamist ja loovad reeglid, kuidas sõda pidada. Säärasteks konventsioonideks on näiteks Genfi konventsioonid, keemiarelvade konventsioonid ning kassettlahingumooni konventsioon. Walzer on veendunud, et tuleb teha vahet sõjapidajatel ehk sõduritel ja tsiviilisikutel, kelle tapmine pole õigustatud isegi sõjalisel vajadusel (Walzer, 1977). Näiteks, ei ole lubatud eesmärgid, mis ohverdavad kaudselt tsiviilisikuid isegi juhul, kui tegu pole tahtlik ja on hea kavatsusega. Teoorias tähendaks see seda, et tegija X teeks teo Z, mis kahjustab tegurit Y ning see oleks õiglane kui tegija X teo on hea ja eesmärgipärane ning tegu Z on piisav või parem, et kompenseerida Y ohverdust. Walzer aga pakub selle asemel lahenduse, et ei piisa ainult heast kavatsusest ega piisavast eesmärgipärasusest, vaid on tarvis täielikult välistada tegu Z ning selle asemel tegema midagi muud, et selline tegu üleüldse ära hoida. Näiteks piiramissõja puhul tagama tsiviilisikutele väljapääsu, et neid mitte haavata.

(3) *Jus post bellum*: õiglus pärast sõda ehk kontseptsioon, mis käsitleb moraali sõja lõpetamisel ning pärast sõda. (Walzer, 2012: 35)

Jus post bellum ei ole Michael Walzeri jaoks osa õiglase sõja kriteeriumitest kuid ta väidab, et see on siiski osa sõjaeetikast. Peamine idee seisneb selles, et sõda üleüldse saab pidada õiglaseks ainult siis kui selle peamine eesmärk, mis on algataja poolt samuti usutav, on võita. Selleks peab olema algatajal või poliitikul mingisugunegi idee võidust, sest muidu poleks tahe usutav. Lisaks peab olema sõja tulemus õiglase eesmärgiga iseenesest ja moraalselt põhjendatud, mitte ainult pelgalt võimalik (Walzer, 2012: 35-46). Walzer kritiseerib sõja lõpetamise puhul terrorismivastaseid sõdu nagu näiteks Afganistani invasioon, mille tulemuseks oli pikaajaline kohalolek Ameerika sõdurite poolt. Afganistani ei mindud selge plaaniga, kuidas seda sõda lõpetada oleks võimalik. Selle asemel loodeti režiimi muutust kindlustada sõdurite pikaajase kohalolekuga, mis ei õnnestunud. Sellest lähtuvalt tekib küsimus, et mida *jus post bellum*-i õiglus üldse loeb, kui sõda ei lõppe? Millistel tingimustel võib lahingutegevust sellisel puhul jätkata ning millisel juhul lahingutegevusest väljuda? Kas peale sõjast väljumist peaks agressor kannatanutele reparatsioone maksma? (Walzer, 2012: 39).

2. Õiglase sõja teooria partisanide kontekstis

Teise peatüki keskseks teemaks on partisanisõja probleem õiglase sõja kontekstis, et leida, kas Walzeri käsitlus partisanisõja õigustusele on piisav? Peatükis annan kõigepealt ülevaate partisanidest ning selle töö probleemsituatsiooni partisanide kohta, et oleks arusaam, kuidas nad erinevad tavasõduritest, nende taktikad tavasõja pidamisest ning miks üldse uurida partise õiglase sõja kontekstis. Kesksel teemal on muuhulgas partisanide õigused ning tsiviilisikute õigused partisanide toetamise korral. Lisaks sellele on oluline partisanisõdade puhul tuua välja asümmeetrilise sõja kontekst, sest partisanidega seonduv sõjapidamine on tihtilugu seotud asümmeetriline ehk ebavõrdsete osapooltega peetav sõjapidamine. Peatüki vältel analüüsin nii Walzeri kui ka teiste teoreetikute õiglase sõja teooria rakendust partisanide kontekstis ning pakun omapoolse kriitilise analüüsi.

Partisanisõda erineb tavalisest sõjast selle poolest, et partisanid kuuluvad väiksematesse organisatsioonidesse, kes ei pea ametlikult kuuluma sõjaväe alla, kuid on sellegipoolest ühenduses tavasõjaga. Partisanide eesmärk on häirida või luua olukordi, mis kahjustaksid vaenlast ning ajaksid teda segadusse. Varasemalt on sissisõdalasi sõjategevuses kasutanud näiteks hiinlased (kaheksanda marsruudi armee), venelased (Nõukogude partisanid, eriti Valgevenes), hispaanlased (Hispaania vabariiklaste armee) ning palestiinlased (Hamas). Neil võib olla seljas militaar-, tsiviilisikute või muu segadusse ajav riietus, olenevalt eesmärgist. (Anderson, 2022) Selline ebaregulaarsus raskendabki viise, kuidas anda hinnang nende sõjaõiglusele ja keda võtta vastutusele, kui nad esitlevad ennast tsiviilisikuna või ei kuulu konkreetse riigi alla.

Teiseks on partisanide eripäraks üllatusrünnakud, mis erinevad tavasõdade üllatusrünnakutest selle poolest, et ei kasutata looduslikku katet vaid poliitilise või moraalse kattega pealetungi. Siinkohal võib näiteks tuua kapten Helmut Tausendi loo, kus Natsi-Saksamaa sõdurid liikusid Saksa okupatsiooni ajal Prantsusmaal ning möödusid grupist, kes paistsid eeskätt välja kui prantsuse talupojad, kuid olid tegelikkuses osa vastupanuliikumisest. Säärane maskeerimine võimaldas neil õigel hetkel tule avada ning saksa sõdurid tappa. Sellist käiku ei peetud sakslaste poolt osaks partisanisõjast vaid väideti, et tegemist on mõrvaga, sest kasutati topeltmaskeerimist – maskeeriti end talupoegadeks ja prantslasteks, kes olid selleks hetkeks alla andnud, mistõttu sõda oli nende jaoks läbi. Sellest lähtuvalt rikkusid vastupanuliikujad sakslaste jaoks sõjapidamise konventsiooni.

Walzer arutleb siinkohal selle üle, et kui sõda oli nende jaoks läbi, siis kas kaotajatel ei ole enam õigust edasi võidelda ning mida tähendab üleüldse allaandmine? Vastupanuliikujatel oli õigus rünnata, sest okupatsiooni all olev riik ei suuda normaalset elu elada ning selle vastu tuleks võidelda. Samas oli saksa sõduritel õigus neid karistada, sest prantslased olid poliitilises mõistes alla andnud ning viinud läbi kuritöö Natsi-Saksamaa vastu. Seega tõid mõlemad osapooled välja legitiimsust rõhutavaid argumente (Walzer, 1977: 177-178).

2.1 Õiglane sõda ja partisanid

Partisanisõja probleem seisneb selles, et kui õiglase sõja teooria käsitlus kehtib tavasõduritele, siis partisanisõja puhul on selleks piiranguks kaks dilemmat: ühelt poolt taotlevad nad poliitilisi eesmärke – sõltumatust ja enesemääramist – mida nad ei suuda saavutada ilma relvastatud võitluseta ehk neid ei saa otseselt määrata õige autoriteedi kriteeriumi alla - partisanid ei kuulu “suveräänse riigi” koosseisu. Tuleb täpsustada, et suveräänne riik võib samuti kasutada partisanitaktikat kuid hetkel uurin ainult Hamasi-laadsete organisatsioonide sõjategevust. Teisest küljest võib relvastatud võitlus nõuda mittesõjaliste sihtmärkide ründamist ja süütute tsiviilelanike kahjustamist - puudub õiglane põhjus sõja alustamiseks. Mittesõjaliste sihtmärkide ründamine ja tsiviilelanike kahjustamine võib viidata isegi terrorismile, kuid nii see ei ole, sest terrorism võib olla osa relvajõudude rollist, mida sissorganisatsioonid kasutavad asümmeetrilises sõjas oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks (Gross, 2009: 178-179). Küll aega ei pea see ilmtingimata nii olema. Näiteks, Palestiina-Iisraeli sõjas peetakse Hamasi palestiinlaste partisanisõdalasteks, kes on kasutanud terroristlike meetmeid tsiviiliskute vastu, kuid samas kasutas Prantsuse Vastupanuliikumine teise maailmasõja ajal erinevaid meetmeid, et saboteerida natsi-sakslaste sõjapidamist. Siiski pole õiglase sõja kriteeriumid partisanide puhul täidetud, et sõda alustada.

Võttes partisanide õiglase sõja kriteeriumide analüüsi aluseks Palestiina ja Iisraeli näite, jõuame järgmiste tulemusteni: Hamas ei esinda suveräänset riiki, sest Palestiinal puudub rahvusvaheline tunnustus ja võim erineb Gaza sektoris ja Palestiina Läänekaldal. Niisiis pole täidetud autoriteedi kriteerium. Kuna Iisrael on palestiinlasi aastakümneid rõhunud, tapnud ning nende maid ärastanud, oli Hamasil justkui õiglane põhjus, et Iisraeli rünnata. Sellegipoolest viitab ainuüksi Hamasi doktriin (Wilson Center, 2023: Artikkel 35) sellele, et nende eesmärgiks on Iisrael hävitada,

mistõttu ei olnud rünnaku näol tegu õige kavatsusega. Kuna 7. oktoobril 2023 kasutas Hamas üllatusrünnakut Iisraeli tsiviilelanike vastu, ei ole täidetud ka proportsionaalsuse kriteerium (ICRC, 1977: Artikkel 51(5)). Küll aga viitab suur hulk ebaõnnestunud katseid Iisraeli ja Palestiina vahel rahu luua sellele, et konflikti polnud võimalik rahumeelsel teel lahendada, mis täidaks viimase abinõu kriteeriumi. *Jus in bello* puhul on näha, et Hamas karistas Iisraeli ning rünnak ei toimunud õigete eesmärkide nimel. Lisaks sellele oli rünnak suunatud tsiviilisikute pihta, mistõttu pole täidetud diskrimineerimise ega proportsionaalsuse kriteeriumid.

Kuid mis hetkel on partisanide sõjapidamine õigustatud, kui neil on õiglase sõja kriteeriume niivõrd keeruline täita? Michael Gross väidab, et õiglase põhjuse või eesmärgi nimel võideldes ja seaduslikku võimu omades on mässulistel õigus viimase abinõuna oma nõudeid esitada sõjalise jõuga ja vahenditega, mis on esiteks tõhusad ja vajalikud ning teiseks ei riku põhiõigusi ja kaitset nii võitlejate kui mitte võitlejate kontekstis. Kui sissisõdalased vastavad neile tingimustele, siis ei saa rahvusvaheline õigus ega praktika võitlusõigust tühistada. Seetõttu on riikidel kohustus mitte takistada või segada võitlusõiguse kasutamist, vaid isegi olla kohustatud aidata partisanisõdalasi, kes võitlevad õiglase ja tõhusa eesmärgi nimel (Gross, 2015: 43).

Walzeri perspektiiv väidab, et partisanisõdalaste eesmärk on õnnestada konventsiooni, kasutades vaenlast selle eesmärgi täitmiseks ära (Walzer, 1977: 179). See tähendab seda, et ei ole oluline, mis on nende sõdijate õigused, sest sõdurite õigused on kindlaks määratud konventsiooni poolt ning samuti on need kindlaks määratud tsiviilisikutel. Kui sissisõdalased kasutavad maskeerivat ebakorrapärasust, et näida kellegina, kes nad pole, eesmärgiga vastaseid heidutada, siis jääb üle vaid see, et nad tegutsevad *en masse* koos tsiviilisikutega, mis teeb nad osaks tsiviilisikutest, andes neile tsiviilisikute õigused. Seda muidugi vaid juhul, kui neid toetatakse, sest vastasel juhul oleks tegemist kuritegelike indiviididega, ning siis võivad vaenlased käituda vastavalt sellele, kuidas kurjategijaid koheldakse. Siinkohal tekib argumentatsiooni probleem - mis eesmärki täidab printsiip, et haavata/tappa võib vaid sõdureid? Partisanid sõdivad samuti, kuid on osa tsiviilisikutest, mistõttu neid ei tohi haavata. Järelikult ei tohi partisane haavata, ka juhul, kui nemad sind haavavad.

Eelnev jätab küsimuse õhku, kas partisane peaks sel juhul käsitlema kui sõjavange? Vastus peitub selles, et neid ei saa käsitleda kui valitsuse omandit ega lihtsalt okupeeritutena, vaid neid tuleb käsitleda eraldi üksikindiviididena, kes ei kuulu ametlikult kellegi käsutusse. Iga võitleja

partisanisõjas on kui eraldiseisev üksus, kes esitab väljakutse sõjakonventsioonidele ja reeglitele otse. Indiviid peab olema sõdur või tsiviilisik, kuid ta ei saa olla mõlemat, sest nii sõduritel kui tsiviilisikutel on erinevad õigused ja kohustused ning mõlemat käsitletakse eraldi. Vastasel juhul, kui indiviid peaks end nii sõduriks kui ka tsiviilisikuks, tekikski dilemma, kus näiteks sõdur tapab vastaspoole üksusi ja siis väidab, et ta on tsiviilisik. Eelmainitud sõjakonventsioonides on säärane eristus tehtud.

Walzer rõhutab, et partisanisõdalased ei võitle siiski tsiviilisikutena vaid tsiviilisikute hulgas ning seda kahes mõistes. Esiteks nende igapäevane olemus ja elu on ligilähedamal tsiviilisikutega, kes nende ümber on, võrreldes konventsionaalsete sõjapidajatega, ehk nad elavad koos nende isikutega, keda väidavad kaitsvat. Teiseks, partisanisõdalased võitlevad seal, kus nad elavad. Nende sõjalised positsioonid ei asu baasides, laagrites vaid külades, mistõttu on nad vägagi sõltuvad tsiviilisikutest. Iga sõjavägi sõltub oma rahva toetusest nii varustuse kui poliitilise toetuse mõttes, kuid partisanisõjapidajate puhul toimub see toetus otse, mitte kaudselt (Walzer, 1977: 183-185).

Tsiviilisikute hulgas võitlemine tähendab aga tsiviilisikute kasutamist inimkilbina ning see võib olla tahtlik või tahtmatu tsiviilisikute ohustamine. Säärast taktikat on märgata muuhulgas Palestiina ja Iisraeli konfliktis, mistõttu seal on hukkunud suurel hulgal tsiviilelanikke. Tsiviilisikud, kes teadlikult ja vabatahtlikult kogunevad sõjaväerajatise juurde, et kaitsta neid rünnakute eest, käsitletakse tahtlike inimkilpidena. Seda tehes seavad nad ohtu oma puutumatus ja saavad seaduslikeks sihtmärkideks ning neil kaob mittevõitleja immunitet. Küll aga on ka olukordi, kus tihe inimasustus tekitab tahtmatult inimkilbi dilemma.

2.2 Tsiviilisikute küsimus partisanisõjas

Järgnevalt otsin lahendust probleemile, kas ja millal võib partisane haavata, kui neil on tsiviilisikute toetus ning neid peetakse tsiviilisikute osaks? Kui meenutada prantsuse ja saksa sõdurite näidet, siis oletame, et partisanid peidavad end kõrvalolevasse külla tsiviilisikute hulka. Saksa sõdurid neid rünnata ei tohi, sest see oleks konventsiooni vastane, kuid samuti on vaja edaspidisi rünnakuid tõrjuda. Sellisel hetkel tuleks leida lahendus, kuidas kaotada ära

tsiviilõigused ja kaitse selles külas, mis omakorda lubaks rünnakut teostada. See pole lihtne, sest tsiviilisikuid ei saa ühegi põhjusega sõtta kaasata ning lugeda neid sõduriteks, välja arvatud siis kui nad ise nendeks hakkavad (Walzer, 1977: 186-187).

Teise näitena saab välja tuua Ameerika sõjapidamise lahingureeglid Vietnami sõjas (*ing. Rules of Engagement*). Lahingureeglid on olulised, sest need dikteerivad seda, millisel hetkel võib kedagi või midagi lahingusse kaasata ning lahingureeglitega tuleb arvestada tsiviilisikute küsimuse lahendamisel. Tuleb rõhutada, et selleks hetkeks, kui ameeriklased olid Vietnami jõudnud, olid neil lahingureeglid välja töötatud, kuid need muutusid sõja kulgedes. Lahingureeglite näited on muuhulgas: 1) Küla võib pommitada siis, kui sõdureid on sealt rünnatud. 2) Küla võib pommitada siis, kui elanikke on ette teavitatud kas lendlehtede või helikopterist valjuhääldiga. 3) Küla võib pommitada siis, kui tsiviilisikud on külast lahkunud ja küla on loetud lahingsooniks (Drake, 1992). Sellised reeglid olid küll ette kirjutatud, kuid reaalsus näitas vastupidist, mistõttu olid need üsna ebaefektiivsed. Põhjuseid oli mitmeid: esiteks, reegleid moonutati igatpidi; lendlehed või teavitused olid ebaefektiivsed, sest nendest ei saadud aru; partisanidel oli külarahva toetus, mistõttu elanikud ei soovinud evakueeruda; seega ainuke kaitse, mis võis toimida, oli elanike teavitamine ja püüdlus neid sealt eemale tõrjuda, sest küla oli muutumas lahingsooniks. Kuna pommitamist ei saanud teostada, siis jätkati nii-öelda „otsi ja hävita“ taktikaga, tekitades külaelanikes hirmu, et nad annaks partisanid välja Ameerika sõjaväele. See aga tekitas omakorda probleemi, sest tsiviilelanikke oli partisanidest keeruline eristada ning selle tulemusena tapeti suuresti tsiviilisikuid. Samuti ei osutunud ameeriklaste taktika eriti efektiivseks, sest kui oli jõutud järgmise külani, tulid samad või uued partisanid tagasi, sest küla ootas ja aitas neid. Kuna rünnakut oli moraalselt võimatu teostada, siis samamoodi oli võimatu teostada vastu-rünnakut (Walzer, 1977: 195).

Viimase näitena võib välja tuua Iisraeli ja Palestiina vahelise konflikti, mis algas 1948. aastal ning kestab tänaseni. Palestiina partisanideks võib pidada Hamasi, kes tekkisid esimese Palestiina ülestõusu (*intifada*) tulemusel ning kogusid seejärel populaarsust Palestiina elanikkonna seas. Kuigi Hamasil on nii poliitiline kui sõjaline tiib, tuntakse neid eeskätt nende asümmeetriliste ning terroristlike taktikate poolest. Küll aga on Hamasil võrdlemisi suur rahva toetus, mis väljendub näiteks selles, et 2006. aastal võitis Hamas Palestiinas valimised ning haaras võimu Gaza sektoris. Palestiina elanikkond on aastaid elanud Iisraeli okupatsiooni all, kaotades iisraellastele järk-järgult

territooriume ning Hamas on sellele rahva toetusega vastupanu osutanud. 7. oktoobril 2023 ründas Hamas Iisraeli, millele järgnes suuremahuline sõjaväeline operatsioon Iisraeli poolt. Kuigi Iisrael kaitses end sõjaliselt Hamasi eest, hukkus operatsiooni käigus mitukümmend tuhat Palestiina tsiviilelanikku.

Isegi kui rünnak on ebamoraalne või moraalne, ei ole võimalik korda saata kõike ebamoraalset või moraalset, et võita. Võimalik oli tappa kõiki, nii tsiviilelanikke kui partisane, mis oleks olnud ebamoraalne ning võit oleks sel juhul samuti ebamoraalne. Teiseks oleks võimalik olnud proovida ainult partisane hävitada, mis aga ei toonud võitu. Kui üldjuhul *jus ad bellum* ja *jus in bello* on eraldiseisvate kriteeriumitega ning nendest võib rääkida eraldi, siis siinkohal võib täheldada nende ühendumist – sõda ei saa võita ning seda ei tohikski võita. Samamoodi nagu toimus sõda prantslaste ja sakslaste vahel, tähendaks sõja võitmine kas tsiviilisikute haavamist või partisanide võitu, kontrolli ja legitimeerimiseks valitsejateks saamist piirkonnas või isegi riigis. See on ebaõiglane võitlus ühte- või teistpidi. Sõda, mis oleks välismaalastega, oleks agressioonisõda välismaalaste poolt ning võitlus omaenda režiimiga on türannia või terrorismiakt (Walzer, 1977:196).

Seega võime järeldada, et partisane pole võimalik hävitada ilma paratamatut kahju tsiviilelanike vastu sooritamata, mis läheb sõjaõigluse ja moraali vastu. Partisanitaktika võib tunduda efektiivne kuid mitte õiglane, sest partisanid kasutavad oma taktikas tsiviilelanikke inimkilbina. Kuigi Walzeri teooria peab siinkohal samuti paika, sest igasugune võitlemine partisanide vastu tähendaks tsiviilisikute hukkamist ning eesmärk on seda mitte teha, siis sõda või lahingut oleks vaja ikkagi võita, sest vastasel juhul oleks partisanide trump liiga suur. Võimalik lahendus võiks olla kaitsesõja kasutamine ehk anda partisanidele ja neid toetavatele tsiviilelanikele võimalus sõdureid esimesena rünnata, mis annaks õiguse neid rünnata nende omaenda territooriumil. Sellisel juhul pole enam tegemist mitte-võitlejate ehk tsiviilisikutega ning sõjaõiguse kontekstis on luba vasturünnakuks, mis peab samuti vastama teistele kriteeriumitele.

3. Õiglase sõja teooria terroristide kontekstis

Kolmandas peatükis käsitleten terroristide sõjapidamist õiglase sõja teooria kontekstis. Kui partisanide puhul nägime, et osad õiglase sõja teooria kriteeriumid on täidetud, siis terroristide puhul on seda raskem väita, sest iga kriteeriumi puhul on terroristide käsitlemisel dilemma. Peatükis annan kõigepealt ülevaate terroristidest, et oleks olemas eristus partisanisõjapidajatest. Seejärel uurin, et kas on olemas mingi kriteerium, mis õigustaks terroristide sõjapidamist *jus ad bellum*-i ja *jus in bello* teoorias. Terroriaktide puhul on rünnak eesmärgipärane ning tihtilugu sooritatud kättemaksu nimel, seega on oluline arutleda kättemaksu küsimuse üle ning võimalusel leida aspekte, mis õigustaksid kättemaksu terroristide puhul.

Kui partisanid olid nii-öelda vabadusvõitlejad, kes tegutsesid ebakorrapärase taktika ning rõivastusega, et sulanduda tsiviilisikute hulka, häirida vastase tegevust tavasõja kõrvalt ning rünnata ainult vastase sõdureid siis terroristide eesmärk on teistsugune. Näiteks Jenkins defineerib terrorismi kui vägivalla kaalutletud kasutamist, eesmärgiga luua elanikkonnas üldine hirmuõhkkond ja seeläbi saavutada konkreetne poliitiline eesmärk (Jenkins, 2024). Siiski pole terrorismil otsest selget tähendust, vaid igal terroriaktil on omad sarnased elemendid, mille põhjal hinnatakse, kas tegemist on terroriaktiga. Terroristide eesmärk tuleneb sõnast „terror“ ehk terroriseerimine läbi vägivalla ning rahvas psühholoogilise hirmu külvamise, et saavutada poliitilisi eesmärke. Terroristlikku tegevust on varasemalt läbi viinud erinevad poliitilised isikud, usulised grupeeringud ja institutsioonid üle maailma. Näiteid võib tuua ajaloost nagu juudi Selootide rünnakud heebrealaste vastu; hispaania inkvisitsioon eesmärgiga hoida kristlikku puhtust; 20. sajandi totalitaarsete riikide nagu Natsi-Saksamaa ja Nõukogude liidu sõjataktilad; ning fundamentalistliku ideoloogiaga islamistlikud grupeeringud nagu al-Qaeda, Taliban ja ISIL (Jenkins, 2024). Terroristlik teguviis jätab esmapilgul mulje, et terroriaktidel ei saagi mingisuguseid õigustusi olla, kui nende eesmärgiks on hävitada tsiviiltartistut ja tsiviilelanikke läbi pommitamiste, rahva seas hirmu külvamise ja üleüldiselt barbaarsel kombel käitumise kaudu, erinevalt tsiviliseeritud rahvastest.

3.1 Terroristide dilemma ja õiglane sõda

Õigustest ei saa enne rääkida, kui on arusaadav terroristide tagamõte ning miks nad sellised taktikaid üldse kasutavad. Terroristide käitumine ei ole juhuslik - neil on ette kavetatud eesmärgid, mida on üldjoontes kaks: esimene eesmärk on otsene rünnak millegi hävitamiseks, mis toimub koheselt. Näiteks hoone, inimeste või muu vahetu hävitamine, mis on teisejärgulise tähtsusega. Teiseks kannab terroristlik käitumine spetsiifilist tagamõtet, mis omab esmajärgulist tähtsust - see, mis kohesest teost sünnib, mis pole otsene ning mis häirib igapäevast elu. Teine mitte-otsene tagamõte on see, mida saab lugeda terrorismiks (Primoratz, 1990).

Näiteks võime tuua 2001. aasta 11. septembri kaksiktornide rünnaku Ameerikas. Otsene rünnak oli lennukite kaaperdamine ning nende suunamine kaksiktornidesse, millel olid hävitavad tagajärjed. Kaksiktornid olid Ameerika sümboliks ning Al-Qaeda tagamõte oli neid rünnates külvata riigis ja ülejäänud maailmas hirmu, Ameerika positsiooni nõrgendada, edendades seeläbi poliitilisi ja usulisi eesmärke Lähis-Idas. Tsiiviilisikud, kes kannatasid olid süütud ning ei pidanud võtma vastutust terroristide tekitatud otsesest kahjust ja ebaõiglastest tegudest tsiiviilisikute vastu. Terroristid võivad kohati nõustuda väitega, et tsiiviilisikud polnud süüdi, kuid tihti omistatakse süüd kogu rahvale, õigustades seeläbi tsiiviilisikute tapmist. Näiteks olid Al-Qaeda hinnangul kõik ameeriklased süüdi selles, mis toimus Lähis-Idas. Siin väljendub sarnaselt partisanidele see, et võideldakse millegi nimel, mis usutakse olevat tõsi enda ideoloogias või poliitilistest vaadetest lähtuvalt. Sarnaselt nagu partisanidki, võitlevad terroristid vabaduse või enda riigi ja sõjaväe nimel. Seejuures erinevad terroristid fundamentaalselt teistest riigivälistest tegutsejatest, sest nemad on enda põhimõtete pärast kõigeiks valmis, isegi asjadeks, mida on võimatu õigustada. Tihtilugu, nagu ka Al-Qaeda näitel, on tegemist kättemaksuga. Seega kui tagamõte on terroristide poolt õigustatud, kas see annab aluse õigustamiseks nende tegusid?

Terrorismi võib võrrelda valetamisega - tavaliselt on valetamine vale tegevus, kuid mõnikord on see õigustatud ning seega on moraalne küsimus hoopis selles, et kas terrorism on mõnikord moraalselt lubatud, mitte kas terrorism on üldiselt vale. Terrorism võib olla teatud tingimustel õigustatud, sest lõpuks võivad nõustuda enamik inimesi sellega, et õiglaselt sõjas võib olla lubatud juhuslikult tappa mittevõitlejad. Kui mittevõitlevaid elusid saab kaaluda õiglaste eesmärkidega, näib võimalik, et mitte ainult riigid, vaid ka terroristid võivad neid nii kaaluda. Ja isegi kui me

arvame, et tahtlik tapmine nõuab palju rohkem õigustust kui juhuslik tapmine, võime sellise õigustuse õigeks arvata (Frowe, 2011: 291). Kuid millised põhjused võivad olla moraalselt nii olulised, et õigustada tahtlikku tapmist, mida terroristid kasutavad?

Siinkohal analüüsingi, kas Al-Qaeda 11. septembri rünnakute näitel on võimalik täita mõni *jus ad bellum* või *jus in bello* kriteeriumidest ning leida mõni õigustus tahtlikule tapmisele. Kuna Al-Qaeda puhul ei ole tegemist riikliku entiteediga, ei ole võimalik täita autoriteedi kriteeriumi. Kuna Ameerika Ühendriigid olid eelnevalt sekkunud erinevate piirkondade suveräänsusesse Lähis Idas, luues oma sõjaväebaasid islami pühapaikadesse, oli Al-Qaedal otsene põhjus, et nende vastu sõda alustada (Reed, 2020). Küll aga toimus Al-Qaeda rünnak kättemaksuna, mistõttu ei olnud tegemist õige eesmärgiga. Lisaks sellele oli tegemist üllatusrünnakuga, kus hukkusid enamjaolt tsiviilelanikud, mis tähendab, et rünnak ei olnud proportsionaalne. Kuna Al-Qaeda ei otsinud diplomaatilist lahendust, et konflikti muul viisil lahendada, ei olnud tegu ka viimase abinõuga. Lisaks sellele ei olnud 11. septembri rünnakute puhul täidetud ükski *jus in bello* kriteeriumitest, sest need toimusid tsiviilisikute vastu, kättemaksu eesmärgil ning ebaproportsionaalselt.

Teiseks on võimalik tuua näide Palestiina ja Iisraeli konfliktist. Hamas on organisatsioon, mis sündis peale mitukümmet aastat palestiinlaste poolt kogetud kannatusi. Lisaks sellele ei ole Palestiinal enda armeed, ega ka võimekust palgasõdureid kasutada, samal ajal kui Iisrael on piirkonna üks tugevamaid geopoliitilisi jõude. Iisrael on poliitiliselt tunnustatud kõigi maailma suurjõudude poolt, samal ajal kui Palestiinal napib diplomaatilisi sidemeid konflikti rahumeelseks lahendamiseks. Igapäevaselt on palestiinlaste liikumisvabadus piiratud, Iisraeli sõjaväel on nende üle vägivallamonopol, igal aastal sureb kümneid ning vangistatakse sadu palestiinlasi ning enamikel palestiinlastest pole oma riigi territooriumil realistlikke väljavaateid normaalsele elule. Oletades, et Hamasi terroristlikud taktikad on ainus viis, kuidas konfliktis enda poole eest võidelda, tekib küsimus, kas terrorism on õigustatud? Kas õiglane oleks elada Iisraeli okupatsiooni all ning oodata kuni palestiinlastest enam midagi alles ei ole?

Walzer toob välja niinimetatud „poliitilise koodi“ ehk terroristide eesmärk on edendada enda režiimi või usku ning seeläbi võidelda ja kahjustada vastaspoole moraali läbi vägivalla, lõhkudes solidaarsust ning poliitilisust läbi omaenda põhimõtete. Kui on otsustatud, et surevad näiteks juudid, hispaanlased ja sakslased, siis nii juhtub. Walzer aga toonitab, et terroristid käituvad suhteliselt juhuslikult, sest kontsentreeritud tapmised ei too sama hirmutamise tulemust, mis

juhuslikkus (Walzer, 1977: 197). Siinkohal tekib küsimus, mis vahet on terrorismi puhul tegelikkuses juhuslikul tapmisel ja konkreetsete sihtmärkide tapmisel?

Hirmu tekitavad samamoodi mõlemad, sest terrorismi korral näevad kannatajad algul esimest otsesest rünnakut ning see tekitab ükskõik mis juhul hirmu, olgu see kellegi pihta suunatud või mitte. Walzer väidab, et tegemist on kaudse lähenemisega, mis pole konventsionaalse sõjaga kooskõlas ning seetõttu ei saa terrorismi üldse sõjaks pidada. Tsiviilisikute pommitamine, lootuses sellega sõda võita, on mittesõjaline ning seega on terrorism tsiviilisikute vastane strateegia. Sellist strateegiat tuleb eristada kaheks: esiteks kellegi mõrvamine ja teiseks terroristlik tapmine. Esimese puhul kehtib kindel sihtmärk kuid teise puhul mitte, sest mõrva puhul on tihtilugu mängus poliitiline kood või aukodeks. Viimase puhul on rünnak suunatud spetsiifiliselt kellegi või millegi vastu, jättes võimaluse korral välja need, kes asjaga seotud pole. Walzer toob näite, kus vene vabadusvõitlejad pidid ühe ohvitseri ära tapma. Kui päev kätte jõudis, siis vabadusvõitleja, kellel oli pomm valmis pandud, nägi lähenemas kaarikut, mis tuli õhku lasta. Viimasel hetkel nägi vabadusvõitleja, et ohvitser oli koos kahe lapsega, ning jättis mõrva sooritamata. Hiljem nõustuti, et tegemist poleks olnud ausa ja moraalse teoga ning hävitamisel on õige ja vale tee (Walzer, 1997: 198-199). Au ja moraal aspekt ongi see, mis eristab terroriste ning neid, kes seda au põhimõtet järgivad. Austusväärseid taktikaid kasutavad isikud on kaitstud rahvusvahelise õiguse ja õiglusega.

Lisaks on erinevus terroristlikul tegevusel endal - pommi rahvarohkesse kohta jätmine või organiseerimata viisil rahvamassi tulistamine on suunamata tegevus, samal ajal, kui sihitud laskmine kellegi pihta on suunatud tegevus. Selles eristuses pole silmapaistvat moraalset tegurit, välja arvatud see, et teise puhul on suurem tõenäosus hävitada rünnaku tegelikke sihtmärke. Kui terrorirünnak on sihitud teise režiimi vastu, siis võiksime eeldada, et rünnaku otseseks sihtmärgiks on isikud, kes on terroristidele midagi halba teinud, kuid reaalsuses on ohvriteks suures osas tsiviilisikud. Immuniteedi terroriakti vastu ei eksisteeri mitte kellelgi, ei asjaga seotutel ega mitte-seotutel. Immuniteedi puudumine kaotab ära võimaluse väiteks, et „kõik poliitikud on süüdi“, mis kaasab selle, et paratamatult tapetakse tsiviilisikuid, kes ei ole asjaga seotud ning kaob ära suunamata tegevuse ja suunatud tegevuse eristus. Samuti kaob sellega ära mõrva ja terrorismi eristus. Ehk kokkuvõttes pole terroristidel mingisugust õigustust ning õiglase sõja teooria korral ei saa neile rakendada *jus ad bellum* ega *jus in bello* kriteeriume, mis tähendab seda, et nende tegevus ei ole õigustatud. Walzer ütleb selle peale, et sõdurite parim viis tagada endale vabadus

on kuuletuda moraaliseadusele ning nagu kaasaegsetes ilmingutes näha, on terror sõja ja poliitika totalitaarne vorm (Walzer, 1997: 206).

Järeldusena võib väita, et püüdlused terrorismi õigustada on lootusetud. Võib-olla on olukordi, kus terrorismi saab kaaluda, kuid hea moraalse arutluse tulemusel ei õnnestu teostada. Ühiskondades ja kultuurides, mis on tekitanud või toetanud terrorismi, ei ole moraalne kaalutus olnud tõhus. Arvamus, et terrorismi saab adekvaatselt juhtida õigustamisprotsessidega, on mingis perspektiivis nagu illusioon. Sarnasele järeldusele jõuab ka Smilansky: „*Meie järeldus on lühidalt see, et õigustamise ja tegelikkuse vaheline seos on katkenud: sellistel tingimustel tegeletakse probleemidega lootuses "peenhäälestada" terroristlik tegevus, mis on liiga riskantne. Peaksime terrorismi mitte lubama.*“ (Smilansky, 2004: 799–800)

3.2 Kättemaksu küsimus terrorismis

Terrorirünnakud on tavaliselt teostatud kättemaksuna, ning neid tehakse kahe peamise eesmärgi nimel: vastusena vastase poolt tekitatud kahjule; ning vastusena terroristide vastu suunatud rünnakutele. Mõte, et vastane on rikkunud sõjaseadusi ning sellega on õigus vastata ja rikkuda sõjaseadusi samaväärselt, on terrorismi tagamõtteks. Kahju ühe poole tsiviilisikutele (või näiteks sõjavangidele, haavatutele või haiglatele) väärib vastust samasuguse kahjuga. Kättemaks ei ole tavaliselt sooritatud enesekaitseks, sest need on oma olemuselt ebaseaduslikud reaktsioonid minevikus tehtud ebaseaduslikele tegudele. Kättemaksu eesmärk on sundida riike või mitteriiklikke osapooli järgima rahvusvahelist õigust, tehes viga tsiviilisikutele, teistele mittevõitlejatele või kaitserajatistele. Samuti ei tohiks kättemaks tekitada kahju, mis ületab esialgses rikkumises hukkunute ja haavatute arvu kuid paratamatult seda juhtub. Õigustatuna ebaseadusliku sõjategevusega, kuid ebaseaduslike tegude endaga, pakuvad kättemaksud väljavaadet tekitada sõja ajal seaduslikult otsest kahju tsiviilelanikele (Gross, 2009: 191-192).

Tooksin välja ühe küsitava olukorra terroristide perspektiivist ning alustan seda küsimusega: kas ebaõiglane tegu X õigustab sellele ebaõiglase teoga Z vastamist? Oletame, et Ameerika sõdurid on Lähis-Idas saatnud korda midagi ebaõiglast ehk näiteks tapnud tsiviilisikud. Selleks oleks tegu X ning seejärel ISIL-i võitlejad vastavad sellele omakorda ebaõiglase teoga Z. Mõlemad pooled on käitunud ebaõiglaselt kuid tõenäoliselt eesmärgipäraselt. Ameeriklased tahtsid hävitada

vastaspoolt, tappes selle käigus tsiviilisikuid ning seetõttu soovis ISIL kätte maksta. Ameeriklaste jaoks on ISIL-i võitlejad terroristid ning vastupidi, ISIL-i on jaoks ameeriklased terroristid. Radikaalsete fundamentalistide kahjuks mängib tegur, et nende eesmärgid on kättemaksu tagamõttega. Kuid jätame hetkeks selle kõrvale ning eeldame, et nende peamine eesmärk on hävitada ja teha kahju neile, kes ohustavad islamit kui religiooni ja on rikkunud igapäevast elu nende kodumaale sõjaväe sisse toomisega ning pühapaikade üle alalise kontrolli saavutamisega. Kas see annab neile siiski õiglase põhjuse kätte maksta? Õiglase sõja teooriat vaadates näeme, et ei anna, sest igasugune rünnak, isegi ülla eesmärgi nimel, ei täida teisi õiglase sõja kriteeriume: autoriteet ja viimane abinõu, et proovida lahendada konflikti ilma sõjata. Kuigi ISIL-i vastu kasutati ebaõiglust, siis ISIL peaks vastama õiglaselt.

Teiseks näiteks võib tuua Iisraeli ja Palestiina konflikti või täpsemalt Iisraeli-Hamasi konflikti. Iisraeli ja Palestiina sõda on olnud pikk usu- ja territoriaalsõda, mis kestab siiani ning küsitavaid rünnakuid on teinud mõlemad pooled. Võtame viimase 2023. aasta 7.oktoobri rünnaku, kus terroriorganisatsioon Hamas pani toime terrorirünnaku Iisraeli aladel olevate tsiviilisikute vastu. Konflikt oli aktiivne juba kuid vahetult enne seda, sest toimus üksteise alade pommitamine. Mõlemal poolel oli kannatanute hulgas tsiviilelanikke, kes otseselt konfliktiga seotud ei olnud. Peale Hamasi rünnakut väideti, et tegemist oli ühe jõhkrama rünnakuga, mis on selles konfliktis korda saadetud ning sellega õigustas Iisrael aktiivse sõja algust ja sõdurite sisseviimist Gaza sektorisse, eesmärgiga hävitada Hamas. Vaieldamatult oli Hamasi tegu ebaõiglane nii *jus ad bellumi* kui *jus in bello* kriteeriumite osas, sest sõda alustada rünnakuga tsiviilisikute pihta ei ole õigustatud ning samamoodi oleks sõja jätkamine, mis tõenäoliselt oleks samuti tsiviilelusi nõudnud, ebaõiglane. Kuid, mis õigus oli Iisraelil vastata sellega, et nad ründasid samuti tsiviilisikuid ja jätkavad selle tegemist, täielikult ebaproportsionaalselt võrreldes Hamasi rünnakuga? Hamasi hävitamine sellisel moel pole õigustatud, mistõttu võime Iisraeli tegevuse samuti terroristlikuks lugeda, sest tegemist on totalitaarse sõjavormiga ning selgelt on rikutud inimõigusi mõlemal poolel. Samas väidab Walzer vastupidist: „Agressor vastutab kõigi tema alustatud võitluse tagajärgede eest“ (Walzer, 1977: 23). Ma ei eita, et Iisraelil on õigus vastata teoga, kuid ebaõiglusega vastamine pole samuti õigustatud ning ma näen, et Walzeri raamistik ei suuda seda seletada.

Sellest lähtuvalt võib järeldada, et ebaõiglasele teole ebaõiglase teoga vastamine ei ole õigustatud ning kättemaksu küsimus ei anna samuti õigustust ei terroristidele ega ka konventsionaalsetele armeedele. Erinevalt partisanidest on terroristide puhul ääretult keeruline leida *jus in bello* ja *jus ad bellum* kriteeriumite täitmist. Seda ainuüksi sellepärast, et terroristidel puudub paljudel juhtudel rahva toetus. Näiteks ohustavad terrorirünnakud samaväärselt nii tsiviilelanikke kui ka sõjaväelasi, mistõttu kaob ära igasugune eristus nende kahe grupi vahel ning sellest lähtudes ei saa tsiviilisikiud neid toetada. Ainus kriteerium, mida terroristid üksikutel juhtudel täidavad, on õiglane põhjus. Kuid seegi ei ole võimeline õigustama viise, kuidas nad enda vastu sooritatud tegudele vastavad.

Kokkuvõte

Käesolevas uurimistöös käsitlesin õiglase sõja teooriat ning Michael Walzeri perspektiivi õiglase sõja teooriast, et leida partisanisõja ja terrorismi kontekstis õigustust. Seletasin kõigepealt lahti õiglase sõja teooria alused ning ajaoo, kus käsitlesin õiglase sõja teooria tekkimist ning tähtsamad isikud, kes on varasemalt seda teemat käsitlenud. Seejärel analüüsisin *jus ad bellum* ning *jus in bello* teooriaid ning kriteeriume, et avada uurimistöo teoreetiline taust koos asümmeetrilise sõjapidamise ning võitlejate ja mitte-võitlejate eristusega. Esimene peatükk lõppes Michael Walzeri käsitluse tutvustusega õiglase sõja teooriast. Järgnevalt arutlesin õiglase sõja teooriat partisanide kontekstis ning leidsin, et kuigi partisanidele võivad õiglase sõja teooria kriteeriumid kehtida, ei ole sõja potentsiaalne tulemus siiski piisav põhjus partisanide tegevuse õigustamiseks. Lisaks sellele kasutavad nad tihti inimkilbina tsiviilisikuid, mis seab ohtu järjekordselt õiglase sõja põhimõtted. Kolmandas peatükis analüüsisin õiglase sõja teooriat terrorismi kontekstis ning leidsin, et nende puhul on raske leida kriteeriumite täitmist, sest tegu on olemuselt halbade kavatsustega ning rõhutatud on kättemaksule, mis ei ole kooskõlas õiglase sõja põhimõtetega. Partisanide tegevus on aga õiglasem kui terroristide oma, sest partisanid täidavad rohkem õiglase sõja teooria kriteeriume kui terroristid. Võin aga järeldada, et õiglase sõja põhimõtted, läbi Michael Walzeri õiglase sõja teooriate käsitluse, ei anna õigustust terrorismile ega partisanisõja tegevusele, olenemata sellest, et nii partisanidel kui terroristidel võib olla tagamõte üllas eesmärk päästa oma rahvas või küla, kätte maksta nendele, kes neile kahju teinud, vastates kurjale kurjaga.

Kasutatud kirjandus

- Anderson, J. N. (2022). *Guerrilla Warfare*. Ameerika Ühendriigid: Military Review. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/mr-history-page/MR-Categories-Guerrilla-Warfare/Apr-1942-Anderson/>
- Drake, J. Ricky (1992). *The Rules of Defeat: The Impact of Aerial Rules of Engagement on USAF Operations in North Vietnam, 1965-1968*. Alabama: US Air Force
- Frowe, Helen (2011). *The Ethics of War and Peace: An Introduction*. New Abington: Routledge.
- Gross, M. L. (2015). Just Guerrilla Warfare: Concepts and Cases. In *The Ethics of Insurgency: A Critical Guide to Just Guerrilla Warfare* (pp. 1–18). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gross, M. L. (2009). *Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson, James Turner & Patterson, Eric (2015). *The Ashgate Research Companion to Military Ethics*. Farnham, Surrey, England (toim.) Ashgate Publishing, Surrey, Inglismaa, lk 13-25, 63, 189-201
- Johnson, J.T. (2011). *Ethics and the Use of Force: Just War in Historical Perspective* (1st ed.). Routledge.
- McClure, C. S. (2013). *War, Madness, and Death: The Paradox of Honor in Hobbes's Leviathan*. *The Journal of Politics*, 76(1), 114–125. <https://doi.org/10.1017/s0022381613001072>
- Moyn, S. (2012). *Humane: How the United States Abandoned Peace and Reinvented War*. Broadway, New York, lk 81
- Primoratz, I. (1990). *What Is Terrorism?* *Journal of Applied Philosophy*, 7(2), 129–138. <http://www.jstor.org/stable/24353583>
- Ratner, S. R. (2008). Geneva Conventions. *Foreign Policy*, 165, 26–32. <http://www.jstor.org/stable/25462268>
- Smilansky, S. (2004). *Terrorism, justification, and illusion*, *Ethics* 114, 790–805.
- Thucydides. (1963). *History of the Peloponnesian War*. (R. Warner, Trans.). Penguin Classics.
- Walzer, M. (1977). *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books

Walzer, M. (2009). *Responsibility and Proportionality in State and Nonstate Wars*. Parameters 39, no. 1, doi:10.55540/0031-1723.2467.

Walzer, M. (2012). The Aftermath of War: Reflections on Jus Post Bellum. In E. Patterson (Toim.), *Ethics Beyond War's End* (pp. 35–46). Georgetown University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt2tt4m4.6>

Andmebaasid:

ICRC Database, Customary IHL, Practice relating to Rule 8, Definition of Military Objectives, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/rule8>, (Viimati vaadatud: 15.05.2024)

ICRC Database, Customary IHL, Weapons of a Nature to Cause Superfluous Injury or Unnecessary Suffering, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule70> (Viimati vaadatud: 15.05.2024)

ICRC Database, Customary IHL, Practice relating to Rule 14, Proportionality in Attack, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v2/rule14>, (Viimati vaadatud: 15.05.2024)

ICRC Database, Treaties, States Parties and Commentaries, Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949, Commentary of 01.01.2020 , Article 3 - Conflicts not of an international character , <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949/article-3/commentary/2020> (Viimate vaadatud: 18.05.2024)

Internet:

Jenkins, J. Philip (2024, Märts 22). *Terrorism*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/terrorism>, (Vaadatud 18.05.2024)

Reed, C. (2020). *9/11: causes and lingering consequences*. The Ohio State University. <https://www.osu.edu/impact/research-and-innovation/hahn-september-11> (Vaadatud 20.05.2024)

Wilson Center. (2023). Doctrine of Hamas. <https://www.wilsoncenter.org/article/doctrine-hamas>, (Vaadatud 18.05.2024)

Summary

Title: *Criticism on the validity of Just War principles based on the theories of Michael Walzer in the context of partisans and terrorists*

In this thesis my aim is to look upon the Just War principles based on the theories of Michael Walzer and see if the theory is valid in the context of partisans and terrorists as both the Just War theory and the context of partisans and terrorists are very relevant nowadays. At first, I gave the theoretical background of the *jus ad bellum* and *jus in bello* criteria in Just War theory. In addition, I gave an overview of the asymmetric warfare to have a better understanding regarding the importance of partisan and terrorism warfare against conventional warfare. Asymmetric warfare in general is relevant to both of the partisan and terrorist warfare context, as usually the side of partisans and terrorist is much weaker in weaponry and smaller in size which inevitably creates an unequal playing field. The combatant and non-combatant distinction is important for the reason of how the Geneva Conventions can be interpreted. This distinction is necessary when looking for reasons of how partisans can be distinguished from civilians, who can be taken as a prisoner of war and what rights one has when being a combatant or non-combatant.

The Just War theory is not able to justify the acts of guerilla soldiers as the partisans often use human shields to gain protection against conventional warfare which results in an endless dilemma of killing civilians or losing the battle. The Just War theory is not able to justify the acts of terrorists because we cannot find any moral reason that would justify the act of terrorism. Even if the intention or ulterior motive is good in both contexts, then the overall *jus ad bellum* and *jus in bello* criterias would not have been fully completed, so we could still find a possible immoral act which would result in an unjust war.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carl Valk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose KRIITIKA ÕIGLASE SÕJA PÕHIMÕTETE KEHTIVUSELE PARTISANIDE JA TERRORISTIDE KONTEKSTIS MICHAEL WALZERI TEOORIAE PÕHJAL, mille juhendajaks on Pärtel Piirimäe, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Carl Valk

20.05.2024